

เทศน์เช้า วันที่ ๙ มกราคม ๒๕๔๘

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เวลาเราเวียนไปในวัฏฏะนะ วัฏฏะ เราเห็นสัตว์น้ำใหม่ เวลาสัตว์น้ำมันอยู่ในน้ำ น้ำมีออกซิเจน สัตว์น้ำมันอยู่ในน้ำได้ แล้วสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกมันก็อยู่ในน้ำได้ มันก็อยู่บนบกได้

เราสัตว์บกนะ ถ้าเราตกน้ำ เราจะจมน้ำตายถ้าเราว่ายน้ำไม่เป็น ถ้าเราว่ายน้ำเป็น เราจมน้ำ เราก็ว่ายน้ำได้ แต่ถ้าเราตกกลางทะเล เราว่ายน้ำได้ เรามีความแข็งแรงขนาดไหน แต่ถ้าเราเข้าไม่ถึงฝั่ง เราก็ต้องจมน้ำตายเหมือนกัน

การจมน้ำตาย การสิ้นชีวิตนั้น ในวัฏฏะมันก็เวียนอย่างนี้ เวียนไป

เราเหมือนกับคนจมน้ำนะ เรามีออกซิเจนอยู่บนบกนี้แหละ เรามีอากาศหายใจ แต่ถ้าถึงที่เวลาเราหายใจเข้าแล้วไม่หายใจออก เวลาคนจะตาย ขาดเฉพาะลมหายใจ มันวูบไปมันก็ตายสิ่งที่ตาย เหมือนคนจมน้ำตาย

เราเห็นคนจมน้ำตายหรือว่าสัตว์บกที่จมน้ำตาย แล้วสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำมันจมน้ำ มันก็อยู่บนน้ำได้ มันอยู่บนบก มันก็อยู่บนบกได้ มันเหมือนหัวใจมนุษย์นะ หัวใจเราเวลามันทุกซั่มมันสุข เวลามันทุกซั่มมันร้อนมันบีบคั้นหัวใจ เหมือนกับคนจมน้ำไ้ มันสะเทินน้ำสะเทินบก มันอยู่บนบกมันก็อยู่ได้ มันอยู่ในน้ำมันก็อยู่ได้ หัวใจนี้ แต่เวลามันตายไปแล้ว เวลาตายไปมันพ้นจากวิสัยของตาของเราที่จะรู้ว่าจิตนี้ไปไหนไ้

ถ้าเวลาตายไป เห็นใหม่ เวลาอยู่ในน้ำ บนบก ขึ้นบก สัตว์บก สัตว์น้ำอยู่ในวัฏฏะนี้ แต่เวลามันตายไปมันก็เป็นอย่างนี้เหมือนกัน วัฏฏะไ้ พระพุทธเจ้าเห็นถึงว่า รูปภพ กามภพ อรูปภพ ใจ จิตนี้เวียนไป เวียนไปในวัฏฏะ เวียนไปในภพนี้ แล้วจะอย่างไรให้มันพ้นออกไปจากภพนี้ละ

ถ้าพ้นจากภพนี้ ธรรมะมีสมควร มีประโยชน์ตรงนี้ไง ธรรมะ ธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อจะมาจำแนกชีวิตของสัตว์โลกไง

ชีวิตนี้มาจากไหน เกิดนี้เกิดมาจากไหน ตายแล้วไปไหน ศาสนาตอบได้หมดนะ ถ้าศาสนาตอบเรื่องชีวิตไม่ได้ ศาสนาจะสอนคนได้อย่างไร ศาสนาจะเป็นที่พึ่งของใจได้อย่างไร

ในเมื่อศาสนาเป็นที่พึ่งของใจ เห็นไหม เราเกิดมาในโลกนี้เราต้องแสวงหาเพื่อปัจจัย ๔ เครื่องอยู่อาศัยของโลก องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอก ปัจจัย ๔ นี้ไม่ใช่เรื่องของกิเลส ไม่ใช่เรื่องของตัณหาความทะยานอยาก ปัจจัย ๔ เครื่องอยู่อาศัยนี้ต้องดำรงชีวิต การดำรงชีวิตอยู่ เหมือนสัตว์บกสัตว์น้ำ มันอยู่ในน้ำก็ได้ อยู่บนบกก็ได้ มันต้องอาศัยอาหารของมัน มันต้องอาศัยที่อยู่ของมัน

นี่ก็เหมือนกัน ปัจจัย ๔ เครื่องอาศัยเท่านั้น สิ่งนี้เป็นในวิภวภูมิจะ วิภวภูมิจะมีอยู่ เหมือนกับเรามีชีวิตอยู่ เราเริ่มต้นจากเรา เรามีชีวิตอยู่ แล้วเราจะปรารถนาความสุขความทุกข์ของเรา

ความสุขความทุกข์นั้น เพราะคนปรารถนาความสุข แต่แสวงหาแต่ความทุกข์โดยที่ไม่รู้ตัวเลย มหาศาลเลย ปรารถนาความสุขๆ เพราะตัณหาความทะยานอยาก เพราะกิเลสมันบังใจไว้ มันว่าสิ่งนั้นเป็นสุข สิ่งนั้นเป็นสุข วิ่งเข้าไปแสวงหาไง

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ารู้แจ้งโลกนะ บอก อำนาจนั้นคือกองไฟ ผู้ที่ต้องการมีอำนาจ ผู้ที่ต้องการปกครองเข้าไปกอดกองไฟนะ

ดูสมัยกษัตริย์เวลาปกครองบ้านเมืองต้องเป็นผู้ที่รับผิดชอบทั้งหมด แต่คนก็แสวงหากัน เห็นไหม ปรารถนาความสุข แต่มันจะได้แต่ความทุกข์มา ความทุกข์มา เพราะตัณหาความทะยานอยาก

ผู้ที่กษัตริย์สมัยพุทธกาลออกอยู่โคนไม้ไง ออกบวชแล้วอยู่โคนไม้ละ “ที่นี้สุขหนอ ที่นี้สุขหนอ”

โลกเขามองกันไง การอยู่โคนไม้ การอยู่ถ้ำ อยู่เงื้อมผา มันจะมีความสุขไปได้อย่างไร

คนป่าคนเขา เขาอยู่ถ้ำอยู่ผาของเขา เพราะเขาอยู่ของเขาด้วยความจำเป็นของเขา เพราะเขาอยู่ของเขาด้วยไม่รู้จักชีวิตไ้ แต่ในเมื่อของเขา เราสู้แจ้งโลกไ้ เราเป็นลูกศิษย์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราออกบวช องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกให้อยู่รุกขมูลเสนาสน์

เรามีปัจจัย ๔ เรามีเครื่องอาศัย เราสู้แจ้ง เราสู้เรื่องทฤษฎี เราสู้เรื่องวิชาการทั้งหมด เดียวนี้นักบวชของเราศึกษาทางโลกมามีความรู้มีภูมิปัญญาทั้งหมดแหละ แต่ภูมิปัญญาอย่างนี้ภูมิปัญญาแบบกิเลสพาใช้ ภูมิปัญญาแบบเราต้องสิ่งที่ก่อสร้างขึ้นมาในเรื่องของโลกไ้ ในปัจจัยเครื่องอาศัย

นักกฎหมายก็วิชาการกฎหมาย นี่เป็นวิชาเพื่อเป็นวิชาชีพ นักแพทย์ก็นักวิชาการเป็นแพทย์ วิศวกรก็เรื่องของการก่อสร้าง นี่เป็นวิชาชีพ สิ่งที่เป็นวิชาชีพนี้เป็นสิ่งที่แสวงหาปัจจัย ๔ เครื่องอาศัยทั้งหมด มันถึงเป็นวิชาการทางโลกไ้ สิ่งทีวิชาการอย่างนี้เราก็เข้าใจ แล้วเราไปอยู่ถ้ำ อยู่ผา มันเป็นคนป่าคนดอยได้อย่างไร

การอยู่ถ้ำ อยู่ผา อยู่ดอย เป็นคนดอยคนป่า เพราะต้องการให้รู้แจ้งตัวตนไ้

เราไม่เคยเห็นนะ เวลาสัตว์จมน้ำ เราเห็นนะ คนตกน้ำตาย เรือคว่ำ คนจมน้ำตาย เราเห็นคนตายนะ แต่เวลาเราจะหาตัวตนเราเองเราหาที่ไหนล่ะ สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกตัวนี้มันหาไม่เจอไ้ เราหาใจของเราไม่เจอ มันสะเทินน้ำสะเทินบก มันทุกข์ยาก มันมีความสุขของมันก็เป็นอามิส เราหาอะไรปนเปรมมัน มันก็มีความสุขพอสมควร เป็นอามิสไ้

สิ่งที่เป็นต้นหาความทะยานอยาก มันปนเปรมมันแล้วมันก็มีความสุขพอไ้ มันเป็นอามิส สุขโดยอามิส สิทธิอย่างนี้มันสะเทินน้ำสะเทินบกเพราะมันไม่มีวันพอ แล้วเราแสวงหามันไม่เจอไ้ เราองหามันไม่เจอ ถึงต้องมีวิชาการขนาดไหน สิ่งวิชาการนี้มันจะดึงใจนี้ออกไปสะเทินน้ำสะเทินบก มันมีแต่ความทุกข์

แต่ถ้าเราบวช เราเป็นนักรบ เราบวชออกมา เราเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติ แล้วอยู่โคนไม้ อยู่เงื้อมผามันมีความสุขไ้ เราไม่อยู่แบบคนป่าคนดอยนี้ คนป่าคนดอยเขาอยู่ของเขา ดำรงชีวิตของเขาไปวันๆ หนึ่ง เขาไม่รู้เรื่องของเขา เห็นไหม

แต่เราเป็นนักบวช เราเป็นนักรบ เราเป็นลูกศิษย์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราถึงพระรัตนตรัย เราถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

พระธรรม ธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกว่าธรรมนี้มีอยู่โดยดั่งเดิม แต่ไม่มีใครไปแสวงหามัน ไม่มีใครไปพบมันได้ เราถึงต้องแสวงหาตัวตน คือใจของเราเข้าแสวงหา คือเครื่องมือเข้าไปจับธรรมนี้ ภาชนะที่จะจับธรรมคือหัวใจ คือความรู้สีกอันนี้

ความรู้สีกอันนี้มันโดนกิเลสตัณหาความทะยานอยากดึงไปสะเทือนน้ำสะเทือนบกอยู่ในโลกนี้ด้วยความทุกข์ยากตลอดมา สิ่งนี้ เราถึงแสวงหาสิ่งนี้ แสวงหาสิ่งนี้ต้องไปหาที่ไหนละ ต้องไปหาในตัวตนของเรา

ในเงื้อมผา ในเมื่อเราไปอยู่ในเงื้อมผา อยู่โคนไม้ อยู่ในเรือนว่าง อยู่ในที่สงัดเพื่อค้นหาตัวเรา ถ้าค้นหาตัวเรา เราจะเห็นว่าผู้ที่ไปตกน้ำ ผู้ที่สะเทือนน้ำสะเทือนบก ผู้ที่สะเทือนน้ำสะเทือนบกอยู่ที่ไหน

อาหารของใจ ธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนไว้อย่างนี้ไง มันถึงว่าทวนกระแสของโลก

โลกเขาแบบว่าต้องมีการแข่งขัน ต้องมีการแสวงหา ต้องมีวิชาการที่แข่งขันกัน ผู้ใดเข้มแข็ง คนนั้นจะอยู่ในโลกตลอดไป ผู้ที่แพ้ต้องตายไป ผู้ที่แพ้ต้องตายไป

แต่ธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ใช่อย่างนั้น เราต้องแสวงหาตัวเราให้เจอ เราต้องแข่งขันกับกิเลสตัณหาความทะยานอยากด้วยสติปัญญาของเรา ถ้าเรามีสติปัญญาของเรา เราจะค้นคว้าตัวของเราเจอ เราจะเห็นผู้ที่ทุกข์ยาก เห็นผู้ที่แสวงหา ผู้ที่สะเทือนน้ำสะเทือนบกไป แล้วให้ผู้สะเทือนน้ำสะเทือนบกให้มันปล่อยวางหมด มันปล่อยวางอารมณ์ต่างๆ ปล่อยวางเข้ามามันจะมีความสุขของมันนะ สุขสุขแค่ปล่อยวางนี่

เจ้าชายสิทธัตถะไปเรียนกับอาฬารดาบส เข้าสมาบัติ ๘ แค่นี้สมาธิก็มีความสุขแล้ว จนอาฬารดาบสบอกว่ามีความรู้เท่าเรา สอนได้ๆ

สอนได้คือศาสดาใจ ศาสดาผู้มีกิเลส ศาสดาผู้มีกิเลสคือไม่เห็นตัวตนของตัวเอง เพราะตัวเองเข้าไปสงบ เราเป็นความว่าง เราเป็นความว่าง เรารู้จักความว่าง เราเป็นทั้งหมดเลย เราเป็นความว่าง เห็นไหม มันไม่เห็นตัวมันเอง มันว่างมันก็ว่างจากสิ่งนี้เข้ามา เพราะไม่มีปัญญาใจ ไม่มีปัญญาคือธรรมะยังไม่เกิดใจ

ไปเรียนกับอาจารย์ดาบส เจ้าชายสิทธัตถะยังไม่ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า สิ่งที่ยังไม่ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ธรรมจักรยังไม่เกิด ธรรมจักรคือปัญญาที่มันใคร่ครวญกิเลส ปัญญาอันนี้มหัศจรรย์มาก อาสวักขยญาณนี่เป็นสิ่งที่ลึกลับมหัศจรรย์มหาศาลเลย มันถึงว่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมแล้ว “จะสอนใครได้หนอ จะสอนใครได้หนอ”

ทุกคนว่าปัญญา ความคิดปัญญา ทุกคนก็ว่ามีปัญญาหมด ทุกคนนี่ฉลาดหมด ฉลาดเอาความทุกข์มาทบทวนตัวเอง ฉลาดเอาความทุกข์มาเหยียบย่ำหัวใจตัวเอง แล้วก็เข้าใจว่าตัวเองฉลาด ทำไมเอาตัวเองรอดไม่ได้ล่ะ ถ้าตัวเองฉลาด ทำไมไม่มีปัญญารื้อค้นตัวเองของตัวเองให้เจอล่ะ ทำไมไม่พ้นออกไปจากในสัตว์บก สัตว์น้ำนั่นล่ะ มันต้องเกิดในสัตว์บก สัตว์น้ำนะ

อบายภูมิ ๔ สิ่งที่เป็นอบายภูมิ ๔ เป็นสัตว์เดรัจฉาน แล้วขึ้นมาเป็นมนุษย์ กามภพ รูปภพ อรูปภพ ขึ้นไปเรื่อยๆ สิ่งนี้เป็นที่วังวนของใจไป แล้วใจมันก็เวียนไปอย่างนั้นไง

ในเมื่ออาจารย์ดาบสบอกว่าป็นศาสดา มีความรู้เสมอเรา แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ต้องการ ไม่ต้องการเพราะอะไร เพราะมันยังมีความรู้สึกในหัวใจนั้นอยู่ มันยังมีความทุกข์นั้นอยู่ ถึงต้องมาค้นคว้าขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเอง ค้นเข้ามาถึงตัวหัวใจนี้

เราทำความเข้าใจของใจเข้ามา ปัญญาของเราที่อยู่โคนไม้ อยู่เงื้อมผา เพื่อจะหาตัวตนนะ ถ้าหาตัวตน เอาอะไรมาหาล่ะ เพราะจิตนี้มันเป็นสิ่งที่ว่ามันส่งออกไปทั้งหมด ปัญญาเนี่ย ความรู้เนี่ยมันส่งออกไปทั้งหมด แล้วเครื่องมือมันจะย้อนกลับไปหามันเป็นอะไรล่ะ

สมณะ เห็นไหม กรรณฐาน ๔๐ ห้อง

เราเล่นเทนนิส ผู้ที่หัดเล่นเทนนิสใหม่ๆ เขาต้องตีลูกเทนนิสเข้ากำแพงแล้วจะย้อนกลับมา เราจะตีอยู่อย่างนั้นนะ หัดเล่นเทนนิส ผู้ฝึกฝนใหม่ต้องตีอัดกำแพงเข้ามาเพื่อให้ลูกเทนนิสกระดอนออกมา แล้วเราก็ตีเข้าไปเพื่อฝึกฝนตน

พุทโธๆ อัมโม สังโฆ ก็เหมือนกัน มันเข้าไปกันกระแสดความคิดที่มันส่งออก พุทโธๆ เราคิดออกไปโดยธรรมชาติของมัน แต่เมื่อพุทโธนี้กันไว้ ธรรมชาติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มากันไว้เพื่อจะหาตัวตนอันนี้ไ้

เรามีสมถกรรมฐาน ต้องมีสมถกรรมฐานก่อนเพื่อให้จิตนี้สงบเข้ามา ให้ปล่อยวางเข้ามา แล้วถึงจะเห็นตัวตน เห็นสิ่งที่มันไปรับรู้สภาวะแบบนั้น แล้วปัญญาจะเกิดขึ้นมา อยู่ที่อำนาจ วิชา

สมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน สำคัญมาก

ถ้ามีวิปัสสนากรรมฐาน ธรรมชาติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเกิด ถ้าไม่มี วิปัสสนากรรมฐาน จะใช้ปัญญาที่เขาว่าวิปัสสนากันนั้นเป็นปัญญาโลกียะ เป็นปัญญาของโลก เป็นสิ่งที่ทับถมกดถ่วงหัวใจให้ทุกข์ยากนะ

ว่างหมดเลย วิปัสสนาแล้วปล่อยวางหมดเลย ปล่อยวางนี้ปล่อยวางแบบผู้ที่เป็นมิจฉา สมาริ เป็นมิจฉา เป็นความเห็นผิด ในเมื่อความเห็นผิดมันจะไปไหนล่ะ เพราะมันไม่มีผู้ที่รับรู้ ไม่มีการปลดเปลื้อง

เราเป็นหนี้ เราไม่ได้ใช้หนี้เลย เราสะสมดอกเบี้ยทับถมเข้าไป แล้วเราบอกว่าเราใช้หนี้ แล้ว ดอกเบี้ยมันจะทับถมเข้าไป

ในการประพฤติปฏิบัติ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกให้ข้ามพ้นความดีและความชั่ว

พ้นทั้งความดีนะ แต่เราไปติดดีไ้ เราวิปัสสนาไป เราคิดของเราว่าเป็นวิปัสสนาไป เป็นปัญญาโลกียะไป แล้วมันปล่อยวางไปๆ มันก็เป็นบุญกุศล มันเป็นคนดี มันก็ต้องเกิด เกิดในสิ่งที่มันเป็นคุณงามความดี เกิดเป็นพรหม เกิดเป็นอะไร อายุของพรหมเท่าไร มันถึงจะไม่ข้ามพ้นความดีไ้

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกให้ข้ามพ้นความดีด้วย สิ่งที่จะข้ามพ้นความดีมัน ต้องมีปัญญาตัวนี้เข้ามาไ้ ไม่ใช่ไปติดปัญญาโลกียะอย่างนั้น

วิปัสสนาอย่างนั้นถึงว่าเป็นวิปัสสนา ใครก็วิปัสสนา ใครก็วิปัสสนา มันจะวิปัสสนาไปไหนในเมื่อถ้าไม่มีอำนาจวานานะ จิตนี้สงบขนาดไหนก็แล้วแต่ มันจะยกขึ้นเห็นกายไม่ได้ มันจะเห็นจิตไม่ได้

ถ้ามันเห็นกาย เวทนา จิต ธรรมโดยสัจจะความจริง ไม่ใช่เห็นกาย เวทนา จิต ธรรม โดยสัญญา โดยการปรุงแต่ง โดยความเห็นของตัวเอง

ถ้าเห็นกาย เวทนา จิต ธรรมโดยสัญญา สัญญาอารมณ์ มันก็ปล่อยวางสัญญาอารมณ์ เราไม่ได้ใช้นั้นนะ แล้วเราไปกองเขานะ ดอกเบี้ยมันจะทบต้น ถ้าวันไหนเขาฟ้องศาลขึ้นมา แล้วทบต้นขึ้นมา ต้องใช้เขาทั้งต้นและดอก แล้วเราจะเจ็บปวดตอนนั้น เพราะเราหลงไปกับสิ่งที่ว่าเป็นมิจฉาใจ

แต่ถ้าเป็นความจริง เราไม่ได้ใช้นี้ เราก็พยายามจะหยุดให้ได้ หยุดดอกเบี้ยให้ได้ คือทำความสงบให้ได้ ถ้าจิตสงบขึ้นมา จิตตั้งมั่นได้ ยกวิปัสสนาได้ เราจะใช้นี้ไง

เราจะใช้นี้ เราต้องหาเจ้าหนี้ หาเจ้าหนี้ ใช้นี้ให้ได้ หากิเลสต้นหาความทะยานอยาก ภายตามความเป็นจริง จิตตามความเป็นจริง เห็นกาย เห็นจิตตามความเป็นจริงมันสะเทือนกิเลส ถ้าสะเทือนกิเลส อันนั้นเป็นโลกุตตรปัญญา โลกุตตรปัญญาจะเกิดตรงนี้ไง

สิ่งที่ว่าเราจะไม่สะเทือนน้ำสะเทือนบก การสะเทือนน้ำสะเทือนบกคือว่าเราคนตาบอด เราก็ไปสะเทือนน้ำสะเทือนบก แต่ถ้าเรามีธรรมในหัวใจของเราขึ้นมา ธรรมที่เกิดขึ้นมาจากการเราฟังธรรมนี้ไง นี่ธรรม

การแสดงธรรมแสดงออกมาจากหัวใจ แล้วเราเป็นผู้ที่ฟังธรรม มันสะเทือนหัวใจไหม ถ้ามันสะเทือนหัวใจ นั่นมันสะเทือนกิเลส ถ้ามันไม่สะเทือนหัวใจ แสดงว่าใจเราหยาบ ใจเราได้แค่ทานใจ ในเมื่อเราได้แค่ทาน แต่การฟังธรรมไม่สะเทือนหัวใจของเรา มันไม่สะเทือนจิตของเรา เราจะได้หยุดยั้งดอกเบี้ย

ถ้าเราหยุดยั้งดอกเบี้ย จิตมันไม่แสวงหาไปทางโลกเขา มันจะย้อนกลับมา มันหยุดยั้งนะ ปลอดภัย ดอกเบี้ย ปลอดภัย ชำระหนี้ ปลอดภัยทุกอย่าง แล้วพยายามทำความสงบเข้ามา แล้วมันจะเข้าไปทำลายกิเลสขึ้นมา มันจะทำลายหนี้ทั้งหมดนะ นี่แหละจะพ้นจากทุกข์

เราถึงว่าไม่ต้องสะเทือนน้ำสะเทือนบก ไม่ต้องเกิดไม่ต้องตายในวัฏฏะนะ เราจะเกิดเราจะตายในวัฏฏะ เราทำบุญกุศลก็เกิดตายในวัฏฏะนี้ตลอดไป ถึงที่สุดแล้วต้องการภาวนา

ถึงบอกว่า อยู่โคนไม้ อยู่เงื้อมผา นี่แหละเป็นผู้ที่จะออกพ้นจากโลก อยู่ในตึกรามบ้านช่อง อยู่ในสิ่งที่หรูหรามาก นั่นนะมันจะติดไปในสัตว์น้ำ สัตว์บก สะเทือนน้ำสะเทือนบกไปตามวัฏฏะแบบนั้น คุณงามความดีก็ทำสะเทือนน้ำสะเทือนบกไป นี่คือนุญกุศลสร้างสมไปนะ บาปอกุศลทำให้ตกทุกข์ได้ยาก นี่สะเทือนน้ำสะเทือนบก แต่ถ้ามันทำถึงที่สุดแล้วมันจะพ้นจากกิเลสได้ เอวัง